

พระราชประวัติ และวัดประจำรัชกาลที่ ๖

นางโชตรส โสมภีร์
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

รัชกาลที่ ๖
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้รับพระราชทานพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวิชิราวุธ แต่สมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนี โปรดเรียกว่า ลูกโต ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นกรมขุนเทพทวารวดี มีพระเกียรติยศเป็นที่ ๒ รองจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาขั้นแรกจากอาจารย์สอนภาษาไทย ๓ ท่าน คือ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) พระยาอิศรพันธุ์โสภณ (หนู อิศรางกูร ณ อยุธยา) และหม่อมเจ้าประภากร สำหรับภาษาอังกฤษทรงศึกษากับนายโรเบิร์ต มอแรนด์ ชาวอังกฤษ นอกจากนี้ยังได้ทรงเรียนวิชาการต่อสู้ด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนราชกุมารในพระบรมราชวัง ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายจะส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอไปศึกษาวิชาการต่างๆ ณ ต่างประเทศ โดยถือพระชนมายุเป็นเกณฑ์ ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ สถาปนา**สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี** ขึ้นเป็น**สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร** เพื่อรักษาชาติตติยราชประเพณี และป้องกันความไม่สงบของแผ่นดิน พระราชพิธีที่ ได้รับการสถาปนาทำให้ฐานะของพระองค์ในสายตาชาวต่างชาติเปลี่ยนไปจากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์หนึ่ง เป็นองค์รัชทายาทที่จะสืบทอดราชบัลลังก์กรุงสยามในอนาคต

เมื่อแรกสถาปนา สมเด็จพระราชินีวิคตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้า ณ พระราชวังวินเซอร์ เพื่อแสดงความยินดีและพระราชทานเลี้ยงพระสุธารส สื่อมวลชนต่างให้ความสนใจสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงหวั่นไหวไปกับพระราชพิธียศนี้ พระองค์ยังทรงเป็นเจ้าชายที่มีความสง่างาม และอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงตระหนักถึงพระราชภาระอันยิ่งใหญ่ในอนาคตจึงมีพระราชอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังทรงใช้เวลาว่างในการทำประโยชน์แก่บ้านเมืองโดยตลอด เมื่อทรงว่างจากการเล่าเรียน ก็เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรกิจการต่างๆ ในประเทศอังกฤษ เช่น โรงงานอาวุธยุทธภัณฑ์ หรือเสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศฝรั่งเศส และประเทศใกล้เคียง เพื่อทอดพระเนตรความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจทรงนำมาใช้ในประเทศไทยได้ จึงมีโอกาสทอดพระเนตรการแสดงละครชั้นเยี่ยมของโลกซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก และทำให้ทรงมีงานอดิเรกอย่างหนึ่ง คือ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทละครพูด จนทรงมีความชำนาญและมีพระปรีชาสามารถในศิลปะแขนงนี้

ทว่าในเรื่องการศึกษาวิชาการที่แท้จริงนั้นพระองค์มีพระราชประสงค์จะศึกษาวิชาทหาร และได้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแซนเฮิร์สต์ แล้วทรงเข้ารับราชการในกรมทหารราบเบาเดอรัมที่ นอร์แคมป์ ณ ออลเดอร์ชอต ในขณะที่นั้นได้เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพวกคัทซ์ที่เรียกว่า สงครามบัวร์ในแอฟริกาใต้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้ทรงลงพระนามสมัครไปร่วมรบในแนวหน้ากับกรมทหารราบเดอรัมที่ทรงสังกัดอยู่ แต่รัฐบาลอังกฤษไม่ยินยอมด้วยเหตุผลทางการเมือง อย่างไรก็ตามก็ทรงได้รับการยกย่องจากชาวอังกฤษทั่วไปว่ามีพระราชอัธยาศัยกล้าหาญ ซื่อตรงต่อหน้าที่ และเป็นมิตร จากนั้นได้เสด็จเข้าศึกษาที่โรงเรียนป็นเล็กยาวที่เมืองไฮท์ และทรงได้รับประกาศนียบัตรพิเศษและเหรียญแม่ปืน

ต่อจากนั้นได้เสด็จเข้าศึกษาต่อทางวิชาการด้านพลเรือน ณ ไคร์สเชิร์ช มหาวิทยาลัย ออกซฟอร์ด ตามหลักสูตรที่ทางมหาวิทยาลัยจัดถวายเป็นพิเศษสำหรับเจ้านายและขุนนาง ระหว่างศึกษาในวิทยาลัยแห่งนี้ ทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เป็นต้น และได้รับการยกย่องชมเชยจากพระอาจารย์และคณบดีว่ามีพระปรีชาสามารถเฉียบแหลมยิ่งนัก นับเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ

เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงศึกษาในมหาวิทยาลัย ออกซฟอร์ดได้ระยะหนึ่ง คณบดี พาเจตและเรฟเวอเรนส์ ฮัสเซล พระอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยได้ถวายคำแนะนำให้ทรงพระราชนิพนธ์ หนังสือสัปดาห์ เพื่อเป็นเกียรติยศที่เข้าศึกษา ณ สถาบันแห่งนี้ และเพื่อทดแทนการที่มีได้ทรงเข้าสอบไล่เพื่อรับปริญญาบัตรตามธรรมเนียมนิยมของเจ้านายที่ทรงรับการศึกษาในสถาบันแห่งนี้ ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงเห็นชอบกับวิธีนี้ จึงทรงพระราชทานหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุโรป เรื่อง The War of the Polish Succession พระองค์ทรงศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด จนถึงปี พ.ศ.๒๔๔๐ และออกจากกรุงลอนดอนเพื่อเสด็จนิวัตกลับประเทศไทย เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๔๕

เมื่อเสด็จกลับประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้รับราชการในกองทัพบก พระองค์จึงได้ทรงรับราชการในกองทัพบก ในตำแหน่งหน้าที่สำคัญ เช่น ผู้ตำแหน่งทรงบัญชาการทหารมหาดเล็กและได้รับพระราชทานยศเป็นนายพลเอกราช องค์กรักษ์ จเรทหารบก และทรงเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๕๐

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ก็ได้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรงครองสิริราชสมบัตินาน ๑๕ ปี โดยทรงมีพระราชธิดาพระองค์เดียวที่ประสูติในพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี คือ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานค่านำหน้าพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรดา

มาธิบดีนทร ได้เปลี่ยนคำนำหน้าพระนามเป็น สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ และต่อมาในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คงคำนำพระนาม ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ว่า สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริ โสภภาพินฉวี

พระราชกรณียกิจ

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า “การที่จะนำบ้านเมืองไปสู่ ความเจริญทัดเทียมกับนานอารยประเทศได้นั้น การให้การศึกษาแก่พสกนิกรนั้นเป็นสิ่งจำเป็น เร่งด่วนซึ่งจะต้องเร่งทำเป็นประการแรก”

ดังนั้นจึงได้โปรดเกล้าฯ สถาปนา “โรงเรียนมหาดเล็กหลวง” และได้พระราชทานที่ดิน ส่วนพระองค์ที่สวนกระจิง ต.สวนดุสิต ให้เป็นที่ตั้งโรงเรียน อีกทั้งยังได้พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เป็นเงินทุนและค่าใช้จ่ายของโรงเรียน จากนั้นยังจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น อีก ๒ แห่ง คือ โรงเรียนมหาดเล็กกรีฑาพระองค์ จ. เชียงใหม่ และโรงเรียนพรานหลวง กับทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงเรียนราชวิทยาลัยจากกระทรวงยุติธรรม มารวมเป็นโรงเรียนใน พระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงมุ่งจัดการศึกษาให้ประชาชนอ่านออก เขียนได้เท่านั้น แต่ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการให้การศึกษาด้านวิชาชีพด้วย พระองค์จึงทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนพาณิชยกรรม โรงเรียนเพาะช่าง และโรงเรียนการฝึกหัดครู กสิกรรมชั้นประถมขึ้นอีก

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา บังคับให้เด็กทุกคน ที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไปจนถึง ๑๔ ปี ต้องเรียนหนังสือในโรงเรียน นับเป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยมีกฎหมายค้ำประกันความมั่นคงในการจัดการศึกษาระดับนี้

ในด้านการจัดการระดับศึกษา ในปีพ.ศ.๒๔๕๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ขยายกิจการการศึกษาของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งนับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ที่วางรากฐานการศึกษาแผนการใหม่ไว้ตั้งแต่ระดับ ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา

พระราชกรณียกิจด้านเศรษฐกิจ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “คลังออมสิน” ขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๕๖ เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์ และเพื่อความ

มั่นคงของเศรษฐกิจโดยรวม รวมทั้งทรงริเริ่มก่อตั้ง**บริษัทปูนซีเมนต์ไทย**ขึ้นเป็นกิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศในปีเดียวกัน

นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาเผยแพร่พาณิชย์ โดยทรงนำหลักการของ Board of Trade ของอังกฤษที่มีฐานะเท่าเทียมกับกระทรวงพาณิชย์มาดัดแปลง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คำปรึกษาและความช่วยเหลือแก่หน่วยงานต่างๆ มีหน้าที่อุดหนุนและส่งเสริมการพาณิชย์ของประเทศ ตลอดจนให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจ และเสนอช่องทางในการลงทุนกิจการใหม่ๆ

นอกจากนี้ยังทรงส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานฤดูหนาว ณ บริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน สนามเสือป่า สวนสราญรมย์ และวัดเบญจมบพิตรฯ และได้ทรงเตรียมงานแสดงศิลปหัตถกรรม ผลิตผลทางการเกษตร และอุตสาหกรรมครั้งใหญ่ ชื่องานสยามพิพิธภัณฑเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของชาติ ตลอดจนเผยแพร่ให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศเกิดความสนใจในสินค้าไทย และจากงานในครั้งนี้ พระองค์ก็ได้พระราชทานสวนลุมพินีเป็นสวนสาธารณะสำหรับให้ประชาชนได้พักผ่อนหย่อนใจมาจวบจนถึงปัจจุบัน

พระราชกรณียกิจด้านการคมนาคม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปรับปรุงและขยายกิจการรถไฟที่มีอยู่เดิม ให้สามารถสนองความต้องการของประชาชนได้มากขึ้น โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกรมรถไฟที่เคยแยกเป็น ๒ กรมเข้าเป็นกรมเดียวกัน เรียกว่า กรมรถไฟหลวง และได้โปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการสร้างอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดเพื่อลอดถ้ำขุนตาล นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานพระราม ๖ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้วย

พระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาทดลองใช้ในหมู่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการสำนัก โดยในปี พ.ศ.๒๔๖๑ ได้ทรงสร้างเมืองจำลองชื่อ **ดุสิตธานี** ขึ้นบริเวณพระราชวังสวนดุสิต ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปสร้าง ณ พระราชวังพญาไท ภายหลังได้ล้มเลิกไปเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต

นอกจากนี้ยังทรงปลุกฝังให้ประชาชนรู้จักใช้เสรีภาพอย่างมีขอบเขตในระบอบประชาธิปไตย โดยพระราชทานเสรีภาพแก่นั่งสือพิมพ์อย่างกว้างขวางในการแสดงความคิดเห็น เรียกได้ว่ายุคสมัยนี้เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพกว่ายุคใดๆ โดยมีการออกหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ และรายเดือน รวมแล้วกว่า ๑๔๙ ฉบับ

พระราชกรณียกิจด้านการป้องกันประเทศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา กองเสือป่า ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีโอกาสเข้ารับการฝึกอย่างทหาร เพื่อช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง กองเสือป่ามี ๒ พวกคือ กองเสือป่าหลวง และกองเสือป่ารักษาดินแดน กิจกรรมสำคัญของกองเสือป่า คือการซ้อมรบ โดยพระองค์ทรงเป็นจอมทัพนำการซ้อมรบด้วยพระองค์เอง

ในปีเดียวกันกับที่จัดตั้งกองเสือป่า ได้ทรงตั้งกองลูกเสือกองแรกขึ้นในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยในปัจจุบัน) เพื่อฝึกให้เยาวชนมีความสามัคคี ความมานะอดทน และความเสียสละ พร้อมทั้งพระราชทานคติพจน์แก่เหล่าเสือป่าและลูกเสือไว้ว่า “เสียชีพอย่าเสียสัตย์” กิจกรรมลูกเสือนี้ได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ และได้วิวัฒนาการเป็นกองอาสารักษาดินแดน (รต.) ลูกเสือชาวบ้าน เนตรนารี เป็นต้น

พระราชกรณียกิจด้านเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. ๑๓๐

ในปีพ.ศ. ๒๔๕๔ ได้เกิดเหตุการณ์กบฏ ชื่อว่า กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงซ้อมรบกับกองทหารเสือป่าที่นครปฐม กบฏคณะนี้เป็นนายทหารชั้นผู้น้อยประมาณ ๑๐๐ คน ที่มีจุดประสงค์จะเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่ความลับเกิดรั่วไหลถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ จึงทรงดำเนินการจับกุมไว้ได้ ผลของการตัดสินใจครั้งนี้คือ สั่งประหารชีวิตนายทหารที่เป็นหัวหน้ากบฏ ๓ นาย จำคุกตลอดชีวิต ๒๐ นาย จำคุก ๒๐ ปี ๓๒ นาย ส่วนที่เหลือให้จำคุก ๑๕ ปี และ ๑๒ ปีลดหลั่นกันไป

ทว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่อง จึงมีพระราชปรารภความว่า “เราไม่ได้มีจิตพยาบาทคาดร้ายแก่คนพวกนี้ เห็นควรลดหย่อนผ่อนโทษโดยฐานกรุณา ซึ่งเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินที่จะยกให้ได้” ด้วยเหตุนี้ผู้ก่อกบฏทุกคนจึงได้รับการผ่อนโทษทำให้ไม่มีผู้ใดต้องโทษประหารชีวิต

พระราชกรณียกิจด้านการสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยทรงบริจาคที่ดินจำนวน ๑๓๖ ไร่ และตึกวชิราวุธ เพื่อใช้เป็นสถานที่ดำเนินการเบื้องต้น และได้ทรงสนับสนุนให้ก่อสร้าง **โรงพยาบาลวชิราวุธ** และสถานพยาบาลอีกแห่งหนึ่ง คือ **สถานเสาวภา** เพื่อรักษาผู้ป่วยที่ถูกงูพิษ และสุนัขบ้ากัด

พระราชกรณียกิจด้านวรรณกรรมและหนังสือพิมพ์

งานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจำนวนนับพันและมีทุกประเภท โดยมีพระนามแฝงที่ทรงใช้อยู่มากมายกว่า ๑๐๐ นาม เช่น อิศวพาหุ, รามจิตติ, พระขรรค์เพชร, ศรีอยุธยา, พันแหลม, นายแก้วนายขวัญ เป็นต้น

ผลงานพระราชนิพนธ์นอกจากจะให้สาระและความเพลิดเพลินแล้ว ยังเต็มไปด้วยสุภาษิต ข้อคิด และคำถาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับว่ารัชสมัยของพระองค์เป็นยุคสมัยแห่งการฟื้นฟูวรรณกรรมทุกประเภทของไทย

พระราชกรณียกิจด้านการริเริ่มสิ่งใหม่

การใช้พุทธศักราช พ.ศ.๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พุทธศักราช เป็นศักราชในราชการ เพราะทรงพระราชดำริว่าการใช้รัตนโกสินทร์ศกไม่สะดวกสำหรับเหตุการณ์ในอดีตก่อนตั้งศักราช

การเปลี่ยนเวลา พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศนับเวลาในราชการโดยทรงกำหนดให้เปลี่ยนวิธีนับเวลาแบบโมฆยามมานับแบบสากลนิยม คือ แบ่งวันหนึ่งเป็น ๒๔ ภาค แต่ละภาคเรียกว่า นาฬิกา และให้ถือว่าเวลาเที่ยงคืนเป็นเวลาเปลี่ยนวันใหม่

การใช้คำนำหน้านาม ในปีพ.ศ.๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาคำนำหน้านามกำหนดให้ใช้คำนำหน้านามอย่างอารยประเทศ นั่นคือ ให้มีคำว่า เด็กชาย เด็กหญิง นาย นาง และนางสาวนำหน้าชื่อ

การพระราชทานนามสกุล ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้นามสกุล และได้รับพระราชทานนามสกุลถึง ๖,๔๓๒ สกุลโดยนามสกุลแรกที่ทรงพระราชทานคือ สุขุม

การสร้างธงไตรรงค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างธงชาติขึ้นใหม่แทนธงช้าง ด้วยทอดพระเนตรเห็นผู้ชักธงกลับหัวช้างลงว่าเป็นสิ่งไม่เหมาะสม จึงได้ทรงออกแบบธงใหม่ให้เป็นธง ๓ สี แดง ขาว น้ำเงิน มีความหมายแทน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยพระราชทานนามว่า ธงไตรรงค์

การสร้างหอสมุด พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า “ชาติใดไม่มีหนังสือ ไม่มีตำนานนับว่าเป็นเหมือนคนป่า” ดังนั้นพระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปิดหอสมุดสำหรับเขตพระนคร เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๙ ซึ่งได้พัฒนามาเป็น หอสมุดแห่งชาติ ในปัจจุบัน

กระทั่งเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรด้วยพระโรคทางเดินอาหารขัดข้อง พระกระยาหารไม่สามารถผ่านได้ พระอาการกำเริบในวันต่อๆ มาจนเกิดพระอาการพระโลหิตเป็นพิษในพระอุทร และเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ รวมพระชนมายุ ๔๕ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งมั่นในการพัฒนาชาติให้ก้าวไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับบรรดาอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นพระราชกรณียกิจทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ รวมถึงทรงก่อตั้งกิจการลูกเสือขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศ ทั้งยังทรงเป็นผู้ริเริ่มสิ่งสำคัญมากมาย เช่น โปรดเกล้าฯ ให้สร้างธงไตรรงค์ กำหนดคำนำหน้านามสตรีเด็กและสตรี รวมถึงสร้างเมือง ดุสิตธานี เพื่อปูพื้นฐานระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคง ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปวงชนชาวไทยจึงรวมใจกันถวายพระราชสมัญญาว่า **“พระมหาธีรราชเจ้า”**

เกร็ดความรู้

โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วชิราวุธวิทยาลัยเป็นโรงเรียนประจำชาย ก่อตั้งโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แทนการสร้างวัดประจำรัชกาลเดิมชื่อ “โรงเรียนมหาดเล็กหลวง” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วชิราวุธวิทยาลัย” ปัจจุบัน ดำเนินการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตั้งอยู่ที่ถนนราชวิถี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

ประวัติโรงเรียน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานกำเนิดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เพื่อโรงเรียนแห่งนี้เป็นสถาบันที่ให้การศึกษาย่างแท้จริงแก่กุลบุตรชาวไทย และเป็นเสมือนพระอารามหลวงประจำรัชกาลซึ่งมิได้โปรดฯ ให้สร้างขึ้น เพราะทรงมีพระราชดำริว่า ในรัชสมัยของพระองค์พระอารามหลวงต่าง ๆ มีอยู่มากแล้ว หากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอารามหลวงขึ้นอีกก็จะเป็นพระราชภาระในการปฏิสังขรณ์อีกโดยมิควร ประกอบกับในรัชสมัยของพระองค์นั้นการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปมิได้อยู่กับวัด ดังเช่นกาลก่อน นักเรียนต้องการครูบาอาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์ เพื่อทำการอบรมสั่งสอน ดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นตามแบบพับลิกสคูล (Public School) ของประเทศอังกฤษขึ้น

ในการสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวง พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จัดสร้างอาคารเรียนชั่วคราวเป็นเรือนไม้ หลังคามุงจากขึ้นก่อนในที่ดินส่วนพระองค์ที่สวนกระจิง ริมคลองเปรมประชากร ตำบลสวนดุสิต แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายนักเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งเปิดการสอนเป็นการชั่วคราวจากโรงเรียนราชกุมาร (เก่า) ใกล้หอพิพิธราชมณั ในพระบรมมหาราชวัง มาดำเนินการสอนในสถานที่ซึ่งพระราชทานให้ใหม่นี้เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้กรมศิลปากรมาดำเนินการก่อสร้างอาคารถาวรของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งประกอบด้วยหอประชุมและอาคารที่พักของนักเรียนที่มุมโรงเรียนอีก ๔ หลัง และได้ทรงพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาพระฤกษ์สร้างอาคารโรงเรียนเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงเรียนราชวิทยาลัยจากกระทรวงยุติธรรมมาไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่งในพ.ศ. ๒๔๖๐

การดำเนินการศึกษาในโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จำต้องยุติลง เนื่องจากพระองค์ได้เสด็จสู่สวรรคาลัย เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ในรัชสมัยต่อมา ประเทศสยามต้องประสบ

สภาวะผิดเคื่องทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจึงทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจำต้องทรงตัด
ทอนรายจ่ายส่วนพระองค์ลง ทั้งนี้เพื่อให้การเงินในประเทศเข้าสู่สมดุล ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๖๙
พระองค์จึงทรงยุบโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ และโรงเรียนราชวิทยาลัย และได้มีพระบรมราช
โองการให้รวมโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ โรงเรียนราชวิทยาลัยและโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
เชียงใหม่เข้าด้วยกัน โดยให้ย้ายนักเรียนมาเรียนรวมกันที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ และได้
พระราชทานนามโรงเรียนให้ใหม่ว่า “วชิราวุธวิทยาลัย” เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระผู้พระราชทานกำเนิดโรงเรียนสืบต่อไป

วัดประจำรัชกาลที่ ๖
 วัดบวรนิเวศวิหาร
 WAT BOWORNIWET VIHARN

ประวัติความเป็นมา

ตามพระราชประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบกันมาว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใดเสด็จสวรรคต ก็จะอัญเชิญพระบรมราชสรีรังคารไปประดิษฐานไว้ที่วัดใดวัดหนึ่ง อันทรงสร้างหรือทรงเกี่ยวข้อง และถือเป็นวัดประจำรัชกาล อย่างไรก็ตามในทางนิตินัย วัดประจำรัชกาลได้สิ้นสุดลงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โดยได้มีพระราชดำริว่า พระอารามหลวงในกรุงเทพฯ มีเป็นจำนวนมากแล้ว และการสร้างวัดนั้นก็เพื่อประโยชน์ในทางศึกษาของเยาวชนด้วย เพราะการศึกษาของไทยแต่โบราณกาลมาก็เริ่มที่วัด ดังนั้น จึงทรงสถาปนา โรงเรียนมหาดเล็กหลวงหรือในปัจจุบันคือโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ขึ้นเพื่อแทนการสร้างวัดประจำรัชกาล **และให้ถือว่าเป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์**

การกำหนดว่าวัดใดเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ และรัชกาลที่ ๘ เพื่ออาราธนาเจ้าอาวาสวัดนั้น มาในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน เนื่องในเทศกาลสงกรานต์ดี จึงเป็นการกำหนดโดยทางพฤตินัยเท่านั้น

สำหรับประวัติของวัดบวรนิเวศวิหาร วัดประจำรัชกาลที่ ๒ นั้น **วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร** หรือ **วัดบวรนิเวศวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ฝ่ายธรรมยุต ตั้งอยู่ต้นถนนตะนาวและถนนเฟื่องนคร เขตพระนคร กรุงเทพฯ แต่เดิมวัดแห่งนี้ ชื่อว่า “วัดใหม่” ตั้งอยู่ใกล้กับวัดรังษีสุทธาวาสโดย **สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ** วังหน้าในรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงสร้างขึ้นใหม่ด้วยศิลปะไทยผสมจีน โดยทรงผูกพัทธสีมาเป็นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๗๒ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยุบวัดรังษีสุทธาวาสมารวมกับวัดบวรนิเวศวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารได้รับการทะนุบำรุงและสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ขึ้น

จนเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง โดยเฉพาะในสมัยปลายรัชกาลที่ ๓ ครั้นเมื่อตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดว่างเว้นลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงอาราธนา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ สมมุติเทวาวงศ์ (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) ที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและจำพรรษาอยู่ที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ให้เสด็จมาครองและทรงเป็นเจ้าอาวาส เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕ แล้วจึงพระราชทานนามวัดแห่งนี้ใหม่ว่า “วัดบวรนิเวศวิหาร” ซึ่งอาจเป็นการแสดงนัยว่าพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ นั้น ทรงเทียบได้ว่าอยู่ในพระสถานะกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่มีสิทธิ์ที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติสืบราชสันตติวงศ์ต่อไปทำให้วัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และเสริมสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะ ในระหว่างที่เสด็จประทับที่วัดแห่งนี้อยู่นั้น ได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้น โดยทรงปรับปรุงและวางหลักเกณฑ์วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์เป็นจำนวนมาก **วัดบวรนิเวศวิหารจึงเป็นวัดแห่งแรกในประเทศไทยที่มีคณะสงฆ์เป็นธรรมยุติกนิกาย** อีกทั้งได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เพิ่มเติมขึ้นหลายอย่าง พร้อมทั้งได้รับพระราชทานพระตำหนักจากรัชกาลที่ ๓ ด้วย ในสมัยต่อมาวัดแห่งนี้เป็นวัดประทับของพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงผนวชหลายพระองค์ เช่นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน จึงทำให้วัดนี้ได้รับการทะนุบำรุงให้คงสภาพดีอยู่เสมอ

ในปัจจุบันนี้ ศิลปกรรมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุหลายสิ่งหลายอย่างยังอยู่ในสภาพดีพอที่จะชมและศึกษาได้เป็นจำนวนมากไม่น้อยวัดบวรนิเวศวิหารนี้มีศิลปกรรมและถาวรวัตถุที่มีค่าควรแก่การศึกษาไม่น้อย แบ่งออกเป็นศิลปกรรมในเขตพุทธาวาสและศิลปกรรมในเขตสังฆาวาส เขตทั้งสองนี้ถูกแบ่งโดยกำแพงและคูน้ำ แยกจากกันอย่างชัดเจน มีสะพานเชื่อมถึงกัน ทำให้เดินข้ามไปมาได้อย่างสะดวก ศิลปกรรมล้ำค่าที่สำคัญภายในวัดแห่งนี้ที่น่าสนใจ มีดังนี้

• ศิลปกรรมล้ำค่าในเขตพุทธาวาส

ศิลปกรรมล้ำค่าในเขตพุทธาวาสที่สำคัญเริ่มจาก **พระอุโบสถ** ซึ่งได้สร้างขึ้นมาตั้งแต่ครั้งสร้างวัดในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมต่อมาอีกหลายครั้ง รูปแบบของพระอุโบสถที่สร้างตามแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีมุขหน้ายื่นออกมาเป็นพระอุโบสถ และมีปีกยื่นออกซ้ายขวาเป็นวิหารมุข หน้าที่เป็นพระอุโบสถมีเสาเหลี่ยมมีฟาโลรอบซุ้มประตูหน้าต่าง และหน้าบันประดับด้วยลายปูนปั้น พระอุโบสถหลังนี้ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยโปรดเกล้าฯ ให้มุงกระเบื้องเคลือบลูกฟูก ประดับลายหน้าบันด้วยกระเบื้องเคลือบสี และโปรดเกล้าฯ ให้ **ขรัวอินโข่ง** เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ขรัวอินโข่งเป็นพระสงฆ์ผู้มีฝีมือในการวาดภาพและเป็นคนไทยคนแรกที่ใช้วิธีการวาดภาพแบบตะวันตกคือมีการแสดงระยะใกล้ไกล ส่วนภายนอกได้รับการบูรณะด้วยการบุผนังด้วยหินอ่อนทั้งหมด เสาด้านหน้าของพระอุโบสถเป็นเสาเหลี่ยม มีบัวหัวเสาเป็นลายฝรั่ง ซุ้มประตูและซุ้มหน้าต่างปิดทองประดับด้วยกระจก

ด้านหน้าของพระอุโบสถ มี “**ใบเสมา**” รุ่งเกล้าสมัยอยู่ทอง ทำด้วยหินทรายแดงนำมาจากวัดวังเก่า จังหวัดเพชรบุรี ส่วนใบเสมาอื่นๆ มีลักษณะแปลกแตกต่างออกไป กล่าวคือเป็นเสมาที่ตั้งไว้หรือประดับเข้ากับส่วนของผนังพระอุโบสถ ซึ่งแตกต่างจากวัดทั่วไปที่ตั้งไว้บนลานรอบพระอุโบสถ พระอุโบสถหลังนี้มีรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะต่างไปจากพระอุโบสถทั่วไปเพราะเป็นการผสมกันระหว่างศิลปะแบบพระราชนิยมของรัชกาลที่ ๓ ซึ่งกระเตื้องไปทางศิลปะจีนและศิลปะแบบรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นศิลปะที่มีอิทธิพลฝรั่ง จึงทำให้พระอุโบสถหลังนี้มีลักษณะผสมของอิทธิพลศิลปะต่างชาติทั้งสองแบบ แต่ทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานของศิลปะไทย เมื่อมองโดยรวมแล้วพระอุโบสถหลังนี้จึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่งดงามแปลกตาไม่น้อยทีเดียว ศิลปกรรมภายในพระอุโบสถ นอกเหนือไปจากพระพุทธรูปแล้วก็มีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ขรัวอินโข่งเขียนขึ้น เป็นงานจิตรกรรมฝาผนังที่มีค่ายิ่ง เพราะเป็นรูปแบบของจิตรกรรมหัวเลี้ยวหัวต่อของการรับอิทธิพลยุโรปมาผสมผสานกับแนวคิดตามขนบนิยมของไทย ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังนี้ สันนิษฐานว่าเขียนตั้งแต่สมัยที่พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เข้าครองวัด โดยเขียนบนผนังเหนือประตูหน้าต่างขึ้นไป มีอยู่ ๑๖ ตอน เริ่มต้นจากทางหลังของผนังด้านซ้ายทางทิศตะวันตก นับเป็นผนังที่ ๑ วนทักษิณาวัดพระพุทธรูปในพระอุโบสถตามลำดับ มีคำจารึกพรรณนาเขียนไว้ที่ช่องประตู หน้าต่าง รวม ๑๖ บานนอกจากภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังแล้วที่เสาพระอุโบสถได้เขียนภาพแสดงปริศนาธรรมเปรียบด้วยน้ำใจคน ๖ ประเภท เรียกว่า **ฉฬภักชาติ** ด้วย

ภายในพระอุโบสถนี้มีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสำคัญอยู่ ๒ องค์ คือ **พระพุทธรูปองค์ข้างหลังชื่อ “พระสุวรรณเขต”** หรือ **“พระโต”** หรือ **“หลวงพ่อเพชร”** (พระประธานในพระอุโบสถสมัยแรก) เป็นพระพุทธรูปโบราณหล่อโลหะขนาดใหญ่ ศิลปะขอม ขนาดหน้าพระเพล (หน้าตัก) กว้าง ๙ ศอก ๒๑ นิ้ว หันพระพักตร์ออกมาทางด้านหน้าของพระอุโบสถ **สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสว ผู้สร้างวัด** ได้ทรงอัญเชิญมาจากวัดสระตะพาน จังหวัดเพชรบุรี เพื่อมาเป็นพระประธาน

ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร โดยรื้อออกเป็นท่อนๆ ตามรอยประสานเดิม แล้วนำมาประกอบขึ้นใหม่ สันนิษฐานว่าเดิมเป็นพระทวาราวดี ลักษณะแบบขอม พระศกเดิมโต พระยาขำนิหัตถการ นายช่างของสมเด็จพระบรมราชาเจ้าฯ เลาะพระศกเดิมออกเสีย แล้วทำพระศกใหม่ด้วยดินเผาให้เล็กลง ตามที่เห็นว่างามในเวลานั้น ประดับเข้าที่แล้วลงรักปิดทอง มีพระสาวกใหญ่นั่งคู่หนึ่ง เป็นพระปั้นขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอก

นอกจากนี้ ได้ฐานพุทธบัลลังก์ของพระสุวรรณเขตหรือพระโต ยังเป็นที่บรรจุพระบรมราชสรีรางคารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ผู้ทรงเคยผนวช ณ วัดแห่งนี้ เมื่อยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร

ส่วนพระพุทธรูปองค์ข้างหน้าชื่อ “พระพุทธรูปชินสีห์” (พระประธานในพระอุโบสถสมัยหลัง) ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระสุวรรณเขตหรือพระโต ลักษณะของพระพุทธรูปชินสีห์ต่างจากพระพุทธรูปอื่นแบบเก่าในบางอย่าง เช่น มีนิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔ นิ้ว นิ้วพระบาททั้ง ๔ นิ้ว ยาวเสมอกัน ต้องตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ แสดงว่าผู้สร้างได้ทราบคัมภีร์นั้น พระพุทธรูปที่ได้สร้างกันขึ้นชั้นหลังได้ถือเป็นแบบสืบมาจนทุกวันนี้ แต่ก่อนนั้นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในเมืองไทย ทั้งทางเมืองเหนือและเมืองใต้ ทำปลายนิ้วพระหัตถ์เป็นหลั่นกัน เหมือนกับนิ้วมือคนสามัญแต่เดิมพระพุทธรูปชินสีห์เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญของหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระพุทธรูปสำริดขนาดหน้าพระเพล (หน้าตัก) กว้าง ๕ ศอก ๔ นิ้ว เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองปางมารวิชัยสมัยสุโขทัยผสมเชียงแสนและเป็นที่กราบสักการะของพระมหากษัตริย์และสาธุชนมาเกือบ ๗๐๐ ปี ประดิษฐาน ณ พระวิหารทิศเหนือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ประวัติการสร้างพระพุทธรูปชินสีห์ ตำนานกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. ๑๕๐๐ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกมหาราช แห่งเมืองเชียงแสน เสด็จมาตีเมืองสองแควได้ แล้วสร้างเมืองสองแควขึ้นใหม่ พระราชทานนามว่า เมืองพิษณุโลก จากนั้นได้สร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นพระอารามหลวง อีกทั้ง ได้ทรงหล่อพระพุทธรูป ๓ องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา โปรดให้ประดิษฐานพระพุทธรูปชินสีห์ ณ พระวิหารทิศเหนือ และประดิษฐานพระศรีศาสดา ณ พระวิหารทิศใต้ พระพุทธรูปชินสีห์และพระศรีศาสดา จึงประดิษฐานอยู่ในพระวิหารเดียวกันตลอดมาถึง ๙๐๐ กว่าปี ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินสีห์ชำรุดทรุดโทรมขาดผู้รักษาดูแล สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาศักดิพลเสพ จึงโปรดให้อัญเชิญมายังกรุงเทพฯ เพื่อมาประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นวัดที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชถึง ๔ พระองค์ และเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ครั้งทรงผนวช อีกหลายพระองค์ด้วย “พระพุทธรูปชินสีห์” จึงเป็นพระคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระสังฆราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มาช้านาน พระพุทธรูปชินสีห์นั้นเป็นพระพุทธรูปที่ชาวพิษณุโลกและชาวเมืองเหนือเคารพบูชาอย่างยิ่งองค์หนึ่ง ในคราวที่อัญเชิญพระพุทธรูปชินสีห์ลงมากรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๓ นั้น มีบันทึกที่กล่าวถึงความรู้สึกของชาวเมืองไว้ว่า

“..เมื่ออัญเชิญออกจากวิหารนั้น ราษฎรพากันมีความเศร้าโศกร้องไห้เป็นอันมาก เจียบเหงา สดไปทั้งเมือง เหมือนศพลงเรือน แลแต่นั้นมาฝนก็แล้งไป ๓ ปี ชาวเมืองพิษณุโลกได้ความยากยับไป เป็นอันมาก ตั้งแต่พระพุทธชินสีห์ลงมาถึง กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ทรงพระประชวรพระโรคมาน้ำ ได้ปีเศษก็เสด็จสวรรคต ราษฎรพากันกล่าวว่า เพราะเหตุที่ไปอัญเชิญพระพุทธชินสีห์อัน เป็นสิริของเมืองพิษณุโลกลงมา..”

‘พระพุทธชินสีห์’ แต่เดิมประดิษฐานไว้ในมุขหลังของ พระอุโบสถของวัดบวรนิเวศวิหารที่เป็นจตุรมุข ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยยังทรงผนวช และทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารนั้น ได้ทูลขอพระบรมราชานุญาต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ อัญเชิญพระพุทธชินสีห์มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ออกสถิตหน้าพระสุวรรณเขต หรือพระโต พระพุทธรูปองค์ใหญ่ ดังทุกวันนี้

พระพุทธชินสีห์ประทับบนแท่นหล่อสำริด สถิตสถาพรมั่นคง ภายใต้ฉัตรตาล ๙ ชั้น คุ้มร่มเย็น เป็นสุข พระอุณาโลมฝังเพชร มีเครื่องราชสักการะ ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ถวายเป็นพุทธบูชา เป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ชาติไทย เสด็จพระราชดำเนินมาถวายเครื่องราชสักการะสืบมายาวนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนับถือเลื่อมใสพระพุทธชินสีห์มาก เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๓ ได้โปรดให้ทำกาไหล่พระรัศมีองค์พระด้วยทองคำ ฝังพระเนตรฝังเพชรใหม่ และตัดพระอุณาโลม แล้วปิดทองทั้งองค์พระ ปี พ.ศ. ๒๓๙๗ ทรงให้หล่อฐานด้วยทองสำริด ปิดทองใหม่ทั้งองค์พระและฐาน เบื้องหน้าพระพุทธชินสีห์มีโต๊ะหมู่บูชาตั้งอยู่บนฐานชุกชีที่รับฐานพระ ถัดลงมาเป็นม้าหมู่บูชา ๓ ที่ เป็นผลงานการออกแบบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สถาปนิกเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระรูปหล่อ ๓ องค์ ซึ่งประดิษฐานเรียงกันบนฐานชุกชี ประกอบไปด้วย **พระรูปหล่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้าฤกษ์ ปัญญาอคคโต)** สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๘ **พระรูปหล่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ มนุสสนาโค)** สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ และ**พระรูปหล่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น นภวงศ์ สุจิตโต)** สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓ ซึ่งทุกพระองค์ทรงเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ถัดจากพระอุโบสถออกไปเป็น **พระมหาเจดีย์ใหญ่ หรือพระเจดีย์กลม** มีขนาดใหญ่สี่ทงสูงใส่ตั้งสูงโดดเด่นเป็นสง่า มองเห็นแต่ไกล ตรงกลางประดิษฐานพระเจดีย์ที่คะแนนว่าสูงจากฐานประมาณ ๔ เมตรกว่า พระเจดีย์องค์นี้มีฐานกลม ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ หุ้มกระเบื้องสีทองในรัชกาลปัจจุบัน รอบฐานพระเจดีย์มี **ศาลาจีนและซุ้มจีน** ส่วนด้านข้างของพระเจดีย์มี **พระบรมรูปหล่อรัชกาลที่ ๔** ประดิษฐานอยู่ โดยทั่วไปไม่สามารถเข้าไปชมด้านในองค์พระเจดีย์ได้ เนื่องจากทางวัดจะเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ในวันสำคัญๆ เท่านั้น

สำหรับพระเจดีย์ที่น่าสนใจอีกองค์หนึ่งก็คือ **พระเจดีย์ไพรีพินาศ** ที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน เจดีย์องค์นี้เป็นที่ประดิษฐาน **พระไพรีพินาศ** พระพุทธรูปปางประทานพร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญ

และมีชื่อเสียงของวัด แม้ว่าทางวัดจะไม่เปิดให้คนทั่วไปเข้าสักการะพระไพรีพินาศแต่ว่าทางวัดก็ได้สร้างพระไพรีพินาศจำลองไว้ให้สาธุชนกราบไหว้แทนข้างหลังพระเจดีย์กลมออกไปเป็น **พระวิหารเก๋งจีน** ข้างในมีภาพเขียนฝีมือช่างจีน เทคนิคและฝีมืออยู่ในเกณฑ์ดี ถัดจากพระวิหารเก๋งจีนเป็น **พระวิหารพระศาสดา** ซึ่งเป็นพระวิหารขนาดใหญ่แบ่งเป็น ๒ ห้อง มีประตูทะลุผ่านกันได้ मुखหน้าประดิษฐาน **พระศาสดา** พระพุทธรูปที่รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ เชื่อกันว่าเมื่อได้สักการบูชาแล้วจะมีอำนาจมียันต์ศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องรักษาจากสิ่งชั่วร้ายให้กับผู้ประพฤดิธรรม ส่วน मुखหลังประดิษฐาน **พระพุทธไสยาสน์ หรือพระไสยา** กล่าวกันว่า งดงามที่สุดในบรรดาพระไสยาสน์ในเมืองไทย เป็นพระศิวะลึงค์ปิดทองศิลปะสุโขทัย สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๕๓ยาวแต่พระบาทถึงพระจุฬา (พระเศวต) ๖ ศอกคืบ ๕ นิ้ว พระรัศมี ๑ คืบ เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดพระพายหลวง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย พระพุทธไสยาสน์ หรือพระไสยา เป็นพระพุทธรูปที่รัชกาลที่ ๔ ทรงทอดพระเนตรเห็นเมื่อครั้งยังทรงผนวช และเสด็จไปประพาสวัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย ด้วยลักษณะเป็นพระไสยาศิวะลึงค์ปิดทองที่งามกว่าพระไสยาองค์อื่น ดังนั้นเมื่อเสด็จมาประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในพระวิหารเดียวกันกับพระศาสดา

โดยเรื่องนี้ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ทรงนิพนธ์ถึงเรื่องของพระองค์นี้ไว้ในหนังสือตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร ความตอนหนึ่งว่า “พระศิวะลึงค์นี้ไม่ได้ทำไว้เพื่อประดิษฐานเป็นพระศิวะลึงค์อย่างเดิม ทำพอเป็นแทนที่เป็นพระใหญ่ต่อเป็นท่อน เพราะอย่างนี้จึงได้ลงรักปิดทอง...” ภายหลังเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงสิ้นพระชนม์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระอัฐิไปบรรจุไว้ในฐานพระไสยาองค์นี้ เชื่อกันว่า การกราบไหว้พระไสยาจะทำให้เป็นผู้ใจสงบ มีสมาธิ คนรักใคร่ ภายในพระวิหารพระศาสดามีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังอายุนับร้อยๆ ปี เรื่องพระพุทธรูปประวัติ ชาดก และเหล่าเทวดา ฯลฯ อันวิจิตรงดงาม มีสีสันสดสวย ทรงคุณค่าและประมาณค่ามิได้

ในบริเวณพุทธาวาสนั้นยังมีศิลปกรรมน่าสนใจอีกหลายอย่างเช่น **ศาลาพระพุทธรูป** เป็นศาลาห้องกระจก ตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ ที่ภายในศาลาแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐาน **รอยพระพุทธรูปจำลอง** เป็นรอยพระพุทธรูปของเก่าแก่โบราณสมัยสุโขทัยที่อายุราว ๑ พันปี ซึ่งเป็นแผ่นศิลาขนาดใหญ่สลักรอยพระพุทธรูปคู่ ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ได้ทรงอัญเชิญมาจากจังหวัดชัยนาท นับว่าต่างจากรอยพระบาททั่วไปที่จะมีเพียงรอยพระบาทเดียว บนรอยพระพุทธรูปจำลองมีเหรียญต่างๆ วางอยู่ข้างบนเนื่องจากผู้คนที่แวะเวียนมามากจะวางเหรียญเพื่อเป็นการสักการบูชา เชื่อกันว่าเมื่อได้สักการบูชาแล้วจะพ้นจากภัยพาลเคราะห์ร้ายอีกทั้ง **พลับพลาเปลื้องเครื่อง** ซึ่งสร้างขึ้นเป็นเครื่องแสดงว่าวัดแห่งนี้ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จเปลื้องเครื่องทรงในศาลานี้ก่อนเสด็จเข้าวัด

นอกจากนี้ ตรงประตูทางเข้าวัดบวรนิเวศวิหาร ด้านหน้าพระอุโบสถ มี **“ประตูเชื่อมวง”** ศิลปะทวารบาลที่ได้รับอิทธิพลจากจีนมาอย่างเด่นชัด โดยประตูเชื่อมวงแห่งนี้เป็นรูปเทวดาผี ไซ้ไม้ แกะเป็นรูปเทวดา หนวดเครายาว ปิดทองเหลืองอร่าม ตนหนึ่งมือซ้ายถือสามง่าม มือขวาถือกริช

เหยียบบนหลังจระเข้ อีกตนหนึ่งมือขวาถือโล่ มือซ้ายถือดาบ เหยียบบนหลังมังกร มีตำนานอยู่ในลัทธิ มหายานว่า เป็นจอมแห่งเทวดาผู้พิทักษ์ประตูดุสิต ซึ่งกรมพระราชวังบวรมหาคักดีพลเสวย ได้ทรง ปฏิสังขรณ์ใหม่ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามคตินิยมแบบจีน คำว่าเขี้ยวทาง สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “เซ่าก้ง” ที่แปลว่า ยืนยาม นั่นเอง ส่วนที่แปลกและสะดุดตาของคนที่ได้เดิน ทางผ่านไปมา ก็คือ บริเวณปากของ “เขี้ยวทาง” นายทวารบาล จะมีสีด้า ซึ่งแม่ค้าพวงมาลัยหน้า ประตูวัดเล่าว่า สมัยก่อนยุคที่เมืองไทยยังคุดฝืนได้มีชาวจีนคนหนึ่งติดฝืนงอมแงม พอต่อมาทางการได้ปราบทำลายโรงงานยาฝืนจนหมดสิ้น เมื่อแห่หาฝืนคุดไม่ได้ สุดท้ายเลยไปลงแดง ตายตรงประตูนี้

หลังจากเมื่อทางวัดมาพบจึงได้ทำพิธีงัดเด็กให้ ต่อมาชาวจีนคนนั้นได้ไปเข้าฝืนสมเด็จพระเจ้า อวาสวาทให้ทำที่ให้แก่อยู่แล้วแก่จะเผ่าวัดให้ ทางวัดจึงได้สร้างกำแพงทำซุ้มประตูแล้วอันเชิญดวง วิญญาณชาวจีนคนนั้นมาสถิตย์อยู่ ณ ประตูแห่งนี้ ต่อมาก็มีเรื่องเล่ากันว่าของในวัดที่เคยถูกขโมยไป หลายครั้ง ล้วนได้คืนกลับมาหมดด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของดวงวิญญาณคนจีนที่คอยเผ่าวัด ทำให้เกิดการสักการบูชาประตูเขี้ยวทางขึ้น ซึ่งหลายๆ คนต่างเชื่อกันว่าถ้าบ่นอะไรแล้ว ก็จะได้สิ่งนั้น ตามที่ขอหมด โดยนิยมนำฝืนมาป้ายปาก และนำถู่โอยวะกับพวงมาลัยมาแขวนบูชา

ในช่วงรัชกาลที่ ๒ หรือรัชกาลที่ ๓ พวกคนจีนเข้ามาในเมืองไทยมากเพื่อมาเป็นแรงงาน คน จีนพวกนี้ส่วนมากจะสูบฝืนติดฝืน แล้วอาจจะมาขอหอยอะไรทำนองนี้ แล้วปรากฏว่าถูก คิดว่าเราเองชอบฝืน เจ้าก็คงชอบเหมือนกัน เลยเอาซี่ฝืนดิบมาป้ายปาก ปากก็เลยมีสีด้า แต่ใน ปัจจุบันความเชื่อมันก็เริ่มหายไป กลายเป็นว่าท่านโปรดของดำทั้งหมดเลย เหมือนพระราชู พอเราผ่านไปก็เลยเห็นเป็นถู่โอยวะบ้าง ถู่โอยเลี้ยงบ้าง ถู่ซุบไก่อดำบ้าง ตามความเชื่อของแต่ละ บุคคล

- **ศิลปกรรมล้ำค่าในเขตสังฆาวาส**

ศิลปกรรมในเขตสังฆาวาสส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ เพื่อเป็นพระ ตำหนักที่ประทับของพระมหากษัตริย์ขณะทรงผนวชในวัดนี้ พระตำหนักต่างๆ ที่อยู่ในคณะพระ ตำหนัก ประกอบด้วย พระตำหนักปั้นหย่า พระตำหนักจันท์ พระตำหนักเพ็ชร พระตำหนักทรงพรต พระตำหนักใหญ่ พระตำหนักซ้าย พระตำหนักกลาง พระตำหนักบัญชาเบญจมา และหอสหจร ความเป็นมาของพระตำหนักต่างๆ เริ่มจาก **พระตำหนักปั้นหย่า** พระบาทสมเด็จพระนั่ง เกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างพระราชทาน พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เมื่อทรงอาราธนาให้เสด็จ มาประทับที่วัดแห่งนี้ และประทับอยู่ที่พระตำหนักปั้นหย่าตลอดระยะเวลาแห่งการผนวช โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อมาจากสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งสร้างขึ้นในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒

ต่อมา พระตำหนักนี้ได้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และเจ้านายทุกพระองค์ที่ทรง ผนวชและเสด็จประทับอยู่ที่วัดแห่งนี้ รูปทรงของพระตำหนักเป็นตึก ๓ ชั้น สถาปัตยกรรมแบบยุโรป

ก่ออิฐถือปูน หน้าจั่วประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ภายในแบ่งเป็นห้องพระ ห้องพระบรรทม และห้องทรงพระอักษร อีกทั้งยังมีค้ำจริกที่แผ่นศิลาในพระตำหนักปั้นหย่าชั้นล่าง พระตำหนักปั้นหย่าตั้งอยู่ทางซ้ายมือของคณะพระตำหนักต่างๆ เป็นเขตหวงห้ามสำหรับสตรี คือห้ามมิให้สตรีเพศขึ้นพระตำหนักนี้

ถัดจากพระตำหนักปั้นหย่าคือ **พระตำหนักจันทร (พระตำหนักเดิม)** เป็นพระตำหนักที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างด้วยทรัพย์ส่วนพระองค์ของ **สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทราวาส กรมขุนพิจิตเจษฎุภญาจันทร** ถวายเป็นที่ประทับของ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ในบริเวณพระตำหนักจันทรด้านทิศตะวันออก ติดกับรั้วเหล็กมีศาลาเล็กๆ มีพาไล ๒ ด้าน ฝาห้องฉลุก่ออิฐถือปูน โถงเป็นเครื่องไม้ หลังคามุงกระเบื้อง ศาลาหลังนี้เดิมเป็นพลับพลาที่ประทับของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงสร้างไว้ในสวนพระราชวังเดิม แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาปลูกไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๒

พระตำหนักเพชร ตั้งอยู่ทางขวามือเมื่อเข้าจากทางหน้าวัด เป็นพระตำหนัก ๒ ชั้นแบบฝรั่ง मुखหน้าประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุงดงาม พระตำหนักนี้ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖** เมื่อครั้งยังทรงผนวช ได้สร้างถวายด้วยพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อให้เป็นที่ทรงงาน และเป็นท้องพระโรงสำหรับรับแขกของ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** โดยมีการฉลองพระตำหนักเพชร เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ภายในห้องพระโรงเป็นที่ประดิษฐาน **พระบรมรูปหล่อรัชกาลที่ ๔** ซึ่งปั้นขึ้นมาเป็นต้นแบบขนาดเท่าพระองค์จริงเป็นองค์แรก และได้กลายเป็นต้นแบบของพระบรมรูปหล่อต่างๆ ในเวลาต่อมา

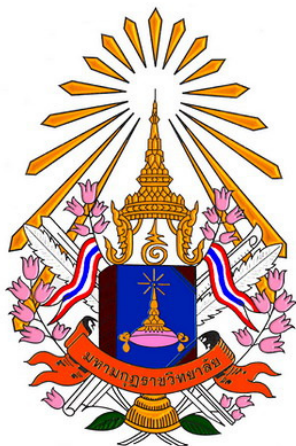
ปัจจุบัน พระตำหนักเพชรใช้เป็นสถานที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นสถานที่เก็บรักษาตู้พัดยศ พัดรอง กลองงาแกะสลักรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า เครื่องบริขารสงฆ์ เครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ก่อนๆ

พระตำหนักทรงพรต เป็นพระตำหนักที่ทรงเคยประทับ ของ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน** ครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ และเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร อย่างไรก็ตามศิลปกรรมและถาวรวัตถุของวัดบวรนิเวศวิหารยังมีอีกมากมายหลายอย่างซึ่งส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพดี นอกจากนี้ในเขตสังฆาวาสยังเป็นທີ່ประดิษฐาน **พระไพรีพินาศจำลอง** พระพุทธรูปปางประทานพร ตั้งอยู่ไม่ไกลจากพระเจดีย์กลมมากนัก เมื่อเดินเข้าไปจะมีป้ายบอกทางชี้บอกไว้ เดินตรงไปเรื่อยๆ จนสุดทางข้ามสะพานข้ามน้ำเล็กๆมองไปทางขวามือก็จะได้เห็น **ศาลาพระไพรีพินาศจำลอง**

● ความสำคัญของวัดบวรนิเวศวิหาร

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย วัดบวรนิเวศวิหาร ถือเป็นวัดที่มีความเคลื่อนไหวทางศาสนาที่สำคัญๆ หลายประการ ถือกำเนิดขึ้น อาทิ- ความพยายามในการปฏิรูปสงฆ์ไทย ซึ่งทำให้เกิด “นิกายธรรมยุต” ขึ้นมา

- ความพยายามในการก่อตั้งวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรก ได้แก่ **มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย** สมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
- ความพยายามในการริเริ่มตรวจชำระคัมภีร์ภาษาบาลี โดยความริเริ่มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- ความพยายามในการก่อตั้งโรงพิมพ์แห่งแรกที่คนไทยเป็นเจ้าของ จนวิวัฒนาการมาเป็น **โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย** ดังในปัจจุบัน
- ความพยายามในการรื้อฟื้นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีวัดบวรนิเวศวิหารสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จนประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ไว้ผลิตศาสนทายาทที่เหมาะสมแก่สมัย
- ความพยายามในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐแห่งแรกของประเทศ
- วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นที่ตั้งของ “**พระตำหนักเพชร**” ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

● การศึกษาปริยัติธรรมในวัดบวรนิเวศวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหารได้ส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่เริ่มมีวัดนี้ โดยเฉพาะในยุคที่ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงครองวัด กล่าวกันว่าทรงเน้นให้ศึกษาอย่างเข้มงวด จนกระทั่งว่าศิษยานุศิษย์ของพระองค์สามารถสนทนาภาษาบาลีได้เพราะ ทรงจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลีแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดอย่างแตกฉานเพื่อให้สามารถอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฯลฯ ได้จากต้นฉบับใบลาน หลังจากนั้น เป็นต้นมา วัดบวรนิเวศวิหารก็ได้เป็นสดมภ์หลักในการตรวจชำระคัมภีร์ใบลานภาษาบาลีแล้วจัดพิมพ์ออกมาในรูป **พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา** ฯลฯ ออกมาเผยแพร่ไปทั่วประเทศ ซึ่งล้วนแต่เป็นผลงานของคณะศิษยานุศิษย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทั้งนี้ มีการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ระหว่างทรงผนวช ในหนังสือตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร เล่ม ๑ หน้า ๒๒ ว่า ทรงทำนุบำรุงการเรียนพระปริยัติธรรมให้รุ่งเรือง ทรงบอกพระปริยัติธรรมเอง มีภิกษุสามเณรเป็นศิษย์เข้าแปลในสนามหลวง ได้เป็นเปรียญประโยคสูงถึงประโยค ๙ ก็มีหลายรูป พระสำนักอื่นมา

ขอเรียนบ้างก็มี ทรงเป็นหลักอยู่ในการไต่หนังสือพระองค์หนึ่ง ครั้งนั้น พระเปรียญพุดมคธได้คล่อง มีพระลังกาเข้ามาจึงต้องทรงมีหน้าที่เป็นผู้รับรองในราชการ มีคณะไว้สำหรับพระลังกาที่วัด

วัดบวรนิเวศวิหารเคยมีชื่อเสียงโด่งดังด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมมาก **สามเณรสา ปุสฺสเทโว** หรือ **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว)** ในกาลต่อมา ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ถึง ๒ ครั้ง ก็เคยอยู่วัดแห่งนี้ ครั้งแรกเมื่อสอบได้เปรียญ ๙ ประโยค ยังเป็นสามเณรสา ที่วัดราชาธิวาสวิหาร ครั้งที่ ๒ มาสอบได้เปรียญ ๙ ประโยคอีกครั้ง ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้เอง **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ผู้ทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีก็เคยทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างทรงครองวัดในฐานะเจ้าอาวาส พระองค์ก็ทรงจัดพิมพ์ตำรับตำราภาษาบาลีมากมาย ระยะเวลาที่มีประชาชนจำนวนมากมีศรัทธาเลื่อมใสเข้ามาบวชอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหารระยะสั้นตลอดทั้งปี เนื่องจากวัดบวรนิเวศวิหารรับภาระในการจัดอบรมหลักสูตรนวกะระยะสั้นเสียเป็นส่วนมาก ดังนั้นเสนาสนะจึงค่อนข้างจำกัด ในที่สุด วัดบวรนิเวศวิหารจึงหันมาเน้นให้การศึกษารวมแก่ผู้บวชระยะสั้น ทั้งในพรรษาและนอกพรรษา ปริมาณผู้สอบเปรียญบาลีสูงๆ ได้จึงลดลงมาก แต่ในยุคสมัยที่ **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ปัจจุบัน** ทรงครองวัด พระองค์ได้ทรงแต่งตั้ง **พระพรหมมุนี (จันท์ พรหมคุดโต ป.ธ. ๙)** เป็น ผู้อำนวยการสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อดูแลงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม และก็มีพระภิกษุสามเณรสอบเปรียญธรรมได้ทุกๆ ปีไม่เคยขาด โดยมีวัดธรรมยุติกอีกประมาณ ๙ วัดขึ้นกับสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร อาทิ วัดดวงแข, วัดเขมาภิรตาราม, วัดบวรมงคล, วัดตรีทศเทพ, วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม, วัดบูรณศิริมาตยาราม ฯลฯ นอกจากนั้น ในยุคสมัยของพระองค์ยังมีผู้สอบเปรียญ ๙ ประโยคได้ ขณะยังเป็นสามเณรและได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นนาคหลวง อุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง จำนวน ๒ รูป คือ สามเณรปฐมพงษ์ โปธิประสิทธิ์นันท์ และสามเณรฉัตรชัย มูลสาร โดย **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ** ทรงเป็นพระอุปฌาย์และจัดงานมุทิตาเนื่องในวันประสูติของพระองค์แก่สามเณรทั้งสองรูป

- **วัดบวรนิเวศวิหารกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**

วัดบวรนิเวศวิหารได้เป็นที่มั่นที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งปริยัติและปฏิบัติ ในฝ่ายปฏิบัตินั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสร้างวัดอีกวัดหนึ่งคู่กับวัดบวรนิเวศวิหาร คือ “**วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร**” ไว้เป็นสถานที่สำหรับฝึกวิปัสสนาจารย์โดยเฉพาะในกรณีศิษยานุศิษย์ของพระองค์ประสงค์จะฝึก ต่อมา วัดบรมนิวาสแห่งนี้ยังกลายเป็นวัดที่พระวิปัสสนาจารย์รุ่นแรกๆ อาทิ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล, หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นต้นได้มาพำนักอาศัยและศึกษาเพิ่มเติม จนกลายเป็นพระวิปัสสนาจารย์สายวัดป่าที่มีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้พระป่าสายธรรมยุตจึงยกย่องพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ว่าเป็นผู้วางรากฐานการปฏิบัติสายพระป่าไว้อย่างมั่นคง เพราะทรงเน้นศิษยานุศิษย์ของพระองค์ที่อยู่วัดบวรนิเวศวิหารและอยู่ที่วัดบรมนิวาสให้มีศีลสิกขา

อย่างเคร่งครัดก่อนจะลงมือปฏิบัติ หมายความว่ามีความรู้ปริยัติที่ถูกต้องก่อนลงมือปฏิบัตินั่นเอง ส่วนฝ่ายปริยัตินั้น วัดบวรนิเวศวิหารก็มีการอบรมทั้งพระนวกะและผู้ประสงค์จะศึกษาภาษาบาลี ระยะยาวอยู่ทุกๆ ปี ปัจจุบันนี้ วัดบวรนิเวศวิหารยังขยายการเผยแผ่ไปยังต่างประเทศ โดย **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ** ทรงกระตุ้นให้เกิดการแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นมากมาย ทำให้หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษามีการเผยแผ่ไปยังต่างประเทศด้วย

ตำราที่พระองค์ทรงบุกเบิกให้แปลเป็นภาษาอังกฤษนั้นมีจำหน่ายที่ **มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์** นอกจากนั้น วัดบวรนิเวศวิหารยังเป็นที่ตั้งสำนักงานของ **มูลนิธิแผ่นดินธรรม** ซึ่งผลิตรายการธรรมะออกเผยแผ่พุทธธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๖.๓๐-๗.๐๐ น. และทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น. ทางโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๕ อีกทั้งยังเป็นสำนักงานที่ตั้งของ **ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย** ซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมและพิทักษ์พระพุทธศาสนาอีกด้วย

บรรณานุกรม

_____. **ธรรมจักร**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=24&t=19342>

_____. **จริยธรรม**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.jariyatam.com/th/history1-9-332-2009-07-23-02-51-58>